
4. אתגרי שנת השירות

מתוך סיפורה של שנת השירות הנפרש בדפי ספר זה, ולאור בחינת שנת השירות כאחד המפתחות לקשר בין תנועות הנוער לחברה הישראלית, עולה תמונה של מפעל בעל קיימות חזקה, שהשפעתו מכרעת. השפעה לא רק על המשתתפים בשנת השירות ועל תנועות הנוער, אלא על השדה החינוכי וההתנדבותי בישראל ועל תחומים רבים ואוכלוסיות רבות בחברה הישראלית. השפעה זו ניכרת גם בהתמסדותו של המסלול לאורך השנים ובפתיחת מסלולי התנדבות נוספים, שאינם בתנועות הנוער, וגם במשימות המגוונות והחשובות אותן ממלאים חברי שנות השירות במוקדי הפעילות השונים, בתוך התנועות ומחוצה להן. על אף ממשותו של מפעל שנת השירות בתנועות הנוער ונחיצותו להמשך פעילותן החינוכית והקשר שלהן עם החברה הישראלית, מתמודדת שנת השירות בתנועות עם מספר אתגרים ושאלות מהותיות, אותן אבקש לתאר כסיכום מחקר זה.

ירידה במספר המתנדבים לשנות השירות בתנועה אל מול המסלולים האחרים

בשנים האחרונות חוות תנועות הנוער ירידה במספר המתנדבים לשנת השירות, והעדפה של בוגרים להתנדב במסלולים אחרים, כמו שנות שירות מחוץ לתנועות ומכינות קדם-צבאיות (כפי שתואר בפרק קודם). שנת השירות התנועתית, שבעבר הייתה האפשרות המובילה עבור בוגרי התנועות, איבדה מבלעדיותה, ונראה כי

אל מול המסלולים האחרים היא לא מספיק אטרקטיבית. חלק ניכר מבוגרי התנועות, בין אם התחנכו בהן מגילאי היסודי או שהצטרפו בכיתות גבוהות יותר, בוחרים לסיים את מעורבותם בתנועה ולממש את הערכים עליהם התחנכו במסגרת ארגונים אחרים. עבור התנועות עניין זה מהווה משבר של ממש, קטיעה של הרצף החינוכי ופגיעה ביעדי ההגשמה.

הסיבות המרכזיות שציינו בני הנוער לבחירה במסלולים האחרים היו הרצון לגוון במשימות ולעשות דברים שונים מתפקידי ההדרכה שביצעו בהיותם מדריכים בוגרים, משימות לא מספיק אטרקטיביות, החשש מחיי הקבוצה המשותפים והאינטנסיביים, והעובדה שבתנועה מכירים אותם ולא מתאפשרת להם היכרות חדשה ו"נקייה".

בנוסף, מעידים רכזי ההגשמה בתנועות ועוד בעלי תפקידים על גורם משפיע פחות מדובר – השתנות הדור. הכוונה היא להשתנות דרכי החשיבה של בני הנוער, הצרכים שלהם, התחזקות מגמה של חשיבה על ה"עצמי", הצורך בפיתוח עצמי ומימוש עצמי, החשיבה על העתיד ועל מה הרווחים שתתרום שנת השירות לעתידם. אל אלה מתווספת ההבנה כי יכולת העצמאות והאחריות האישית של בני הנוער השתנתה ממה שהייתה בעבר, וחלקם חוששים מהאחריות הגדולה הכרוכה במשימות שנת השירות בתנועות הנוער, לרבות הדרישה לעצמאות במסגרת החיים בקבוצה.

אתה מראיין נערים ונערות, הם מבינים את החשיבות של הדברים, אבל הם מבקשים לדעת מה זה נותן להם. אנחנו מדברים בשפה אחרת, מדברים על התועלת לחברה ולתנועה, ולא מה הוא מרוויח כפרט. מנסים לצמצם את השיח התועלתני והאישי. אנחנו לא רוצים להגיד "אתה במרכז", אלא התנועה או החברה במרכז... הילדים היום הם הרבה פחות "מבוגרים" ממה שהם היו. ההורים הרבה יותר מעורבים מפעם. הילדים

מתייעצים עם ההורים. שינויים מהותיים בדור משפיעים על ההחלטות. בניגוד לפעם, היום חייב להיות מבוגר בשטח, הם לא יכולים להיות המבוגרים בשטח. הם מן דרג ביניים, מתחת למבוגרים אחרים... אנחנו מזהים שהשיח "מה זה נותן לי" עושה לנו נזק. זה לא יכול להיות אלמנט של תחרות כי אנחנו לא ננצח בה. שנת השירות שלנו היא לא פשוטה, אנחנו דורשים אותה מתוך מקום של "קח אחריות על הבית", אל מול השוק של שאר המסלולים אנחנו לא יכולים לנצח. (רכזי הגשמה בתנועות הנוער, פורום ועדת שנת השירות של מועצת תנועות הנוער, 2020).

זמניות חברי שנת השירות והיכולת ליצירת אינטגרציה ומוביליות חברתית

אתגר נוסף המתעורר כחלק מפעילות הש"שינים במוקדים השונים, הינו אתגר הזמן והיכולת ליצירת תהליכים ושינויים משמעותיים בפרק זמן של 10-12 חודשים. חברי שנת השירות מגיעים ליישוב, עיר, רשות או מוסד חינוכי לתקופה קצרה ומוגדרת. על אף שחלק מהמשימות החינוכיות מתחילות בתחילת השנה, נדרש פרק זמן משמעותי להיכרות, להבנת בעלי התפקידים והמערכות ולהיטמעות בקהילה בה הם חיים ופועלים. בכל שנה מתחלפים חברי הקומונות, באים ש"שינים חדשים שמתחילים את התהליך מהתחלה. כך שנה אחר שנה. במקומות רבים ממלאים הש"שינים משימות שידן של הרשויות קצרה מלטפל בהן והם מהווים כוח עזר מתחלף. לעניין זה השפעה גדולה על היכולת לייצר המשכיות וקשר משמעותי מול החניכים ואנשים בקהילה, וכן לפתח מנהיגות מקומית רציפה. חברי שנת השירות באים לחיות שנה בקהילה מסוימת, ובסיומה חוזרים לביתם (בניגוד למסלולי הנח"ל בעבר, שכיוונו להמשך מגורים בקיבוץ, או מסלולי הנח"ל של קיבוצים עירוניים היום). עובדה זו, לצד האתגר ביצירת קשר מעמיק ומתן דוגמה אישית משמעותית עבור החניכים באותה אוכלוסייה, מעלה גם היא

שאלה בדבר האפשרות לקידום אינטגרציה בין אוכלוסיות, קידום אוכלוסיות מוחלשות ומוביליות חברתית.

שנת השירות כגורם הסללה חברתית

שאלה נוספת נוגעת להיות שנת השירות בתנועת נוער מסלול "עילית". במרבית התנועות יוצאים לשנת השירות הבוגרים החזקים, המחויבים ולעיתים המובחרים ביותר. הדבר מתחזק בתנועות בהן מתבצע תהליך מיון ובחירה. בהכללה, חניכי תנועות הנוער ובוגריהן מייצגים את שכבות האוכלוסייה הבינוניות והחזקות בחברה הישראלית. מלכתחילה, יש השתתפות מעטה של שכבות מוחלשות בפעילות תנועות הנוער (עולים חדשים, שכונות מצוקה ועוני, נוער בסיכון, אוכלוסייה בדואית וערבית, פריפריה גאוגרפית וחברתית). בנוגע ליציאה לשנת שירות, אחוז הש"שנים היוצאים מהפריפריה ומאוכלוסיות אלה הוא נמוך מאוד, כמעט אפסי.

לאכזבתי הרבה אין כמעט בני נוער שמגיעים מהפריפריה החברתית גאוגרפית. יש בפריפריה מלא בני נוער מדהימים ואיכותיים, והאתגר הוא כי החשיפה לשנת שירות שם היא מועטה. אין להם תרבות של יציאה לשנת שירות או מסורת שהם רואים לאורך השנים. הבעיה היא שגם אם יש גופים מהמכונות או מהש"ש שבאים ועושים חשיפה, זה לא מספיק, התהליך צריך להיות הרבה יותר מוקדם. בפריפריה יש גם בעיה של חסם כלכלי. יש בעיה שהם צריכים לממן או לעזור להורים שלהם. אם הם בשנת שירות הם לא יכולים להיות בתפקיד הזה. המשפחות שלהם לא תומכות בזה, קשה להם לתמוך בזה ולהתחבר לרעיון. אם אין מספיק מודעות למשפחות לילדים מה השנה יכולה לתת להם אז הם לא יתמכו בזה. (חביבה סלומון, שם).

לאור מעגלי ההשפעה שתוארו לעיל, והיותה של שנת השירות מקום לפיתוח כישורים אישיים וחברתיים וכן אפשרות לפיתוח

מעורבות חברתית ואזרחית, מעצם ההשתתפות בה היא מהווה "מקפצה" למוביליות חברתית ולהשתלבות מיטבית בחברה. בכך היא מעניקה למשתתפים בה נתוני פתיחה גבוהים יותר להשתלבות בצבא ובחיים האזרחיים לעומת אלה שלא עשו שנת שירות. על מנת לאפשר הזדמנות שווה למוביליות חברתית עומדת בפני תנועות הנוער המשימה לקדם ולעודד יציאה לשנת שירות גם בפריפריה, הגאוגרפית והחברתית.